

Т. В. Журавльова,
Таврійський державний агротехнічний університет

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Реформування та реорганізація діяльності сільськогосподарських підприємств призвели до впровадження оперативної системи обліку та аналізу на основі більш активного використання сучасних інформаційних технологій. Особливості розвитку обліково-аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах, що орієнтована на потреби управління і висвітлено в даній статті.

Reform and reorganization of agricultural enterprises led to the introduction of the operating system of accounting and analysis based on a more active use of modern information technology. Features of accounting and analytical work in agricultural enterprises, which focused on demand management and highlighted in this article.

Ключові слова: інформаційне забезпечення потреб управління, управлінський облік, обліково-аналітична робота, управлінський аналіз.

Key words: information needs of management, management accounting, accounting and analytical work, management analysis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Діяльність підприємства здійснюється під впливом певної системи управління. Для того, щоб визначити роль обліково-аналітичного забезпечення системи управління, необхідно дослідити, що являє собою ця система в той чи інший період часу. У сучасних умовах господарювання перед системою управління підприємством постають абсолютно нові завдання, що викликані як внутрішніми, так зовнішніми чинниками, які зумовлені певними змінами підприємницького середовища та розвитком технічних засобів і комунікації. Такі зміни призводять до пошуку нових організаційних форм господарювання та вимагають постійного удосконалення системи інформаційного забезпечення потреб управління достовірною та своєчасною інформацією, що спонукає до пошуку нових підходів до організації обліково-аналітичної роботи. До основних чинників формування внутрішнього середовища господарювання необхідно віднести прагнення суб'єктів господарювання до стабільного підвищення ефективності діяльності, орієнтацію на потреби ринку, превалювання перспективного планування і прогнозування над поточним плануванням, необхідність достатньо частого корегування раніше визначених завдань і програм залежно від зміни умов господарювання, акцент на нововведення, участь у конкурентній боротьбі, створення сприятливого інвестиційного середовища з метою залучення додаткових фінансових джерел та участь в інвестуванні інших підприємств тощо. При цьому основним з них є прагнення до стабільного підвищення ефективності діяльності підприємства і поліпшення його конкурентоспроможності. Інші чинники є другорядними, що зумовлюють функціонування й реалізацію першого.

Проблеми організації своєчасного і якісного інформаційного забезпечення керівного складу підприємств для прийняття ефективних управлінських рішень широко розглядаються в науковій літературі. Серед найбільш відомих робіт вітчизняних вчених, що опікувалися проблемами удос-

коналення обліково-аналітичної роботи з метою забезпечення потреб управління, варто назвати праці А. Бородкіна, Б. Валуєва, А. Загороднього, А. Шатохіної. Значний внесок у розвиток системи управлінського обліку зробили такі вчені, як П. Герасим, І. Давидович, П. Хомин та Л. Нападівська. Проблеми організації та методики оперативного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств досить докладно висвітлені у монографії Т. Ковальчук. Проте динамічний розвиток господарського процесу ставить перед вченими все нові завдання щодо інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення потреб управління.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної роботи є розкриття особливостей організації обліково-аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах в умовах фінансової нестабільності та економічної стагнації в країні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Стабільне підвищення ефективності діяльності підприємства, особливо в тяжких фінансово-економічних умовах, забезпечується цілеспрямованою дією безлічі чинників на основі підготовки, вибору і реалізації раціонального управлінського рішення. Згідно теорії економіки таке рішення може бути спрямоване на упровадження і розробку нових видів продукції, збільшення виробництва, зниження собівартості продукції, розширення ринків збуту і т.п. [2, с. 48]. Якщо розглядати управлінське рішення як результат задалегідь проведеного дослідження з розробки декількох варіантів управлінських рішень та обґрунтування доцільності вибору того або іншого варіанта подальшої діяльності об'єкта управління, то стає зрозумілою роль обліково-аналітичного та інформаційного забезпечення при цьому.

Процес дослідження доцільності вибору альтернативних варіантів подальшої діяльності об'єкта управління припускає проведення цілого комплексу обліково-аналітичних

робіт, в ході яких визначається фактичний фінансовий стан об'єкта на момент аналізу, які відбулися зміни в порівнянні з базовим періодом, чи є відхилення від заданого рівня показників, що сприяло їх появі і який їх характер, резерви подальшого розвитку та напрями їх реалізації. Проведення цих робіт вимагає не тільки збору і обробки необхідної облікової інформації, але і застосування спеціальних аналітичних прийомів, що дозволяють вирішити поставлені перед системою управління завдання.

Система управління підприємством в цілому і окремими його структурними підрозділами практично безперервно вирішує завдання тактичного і стратегічного характеру, що виникають перед нею в процесі діяльності. Тому залежно від виду схвалюваного управлінського рішення, на підприємстві має проводитися стратегічний, поточний і оперативний фінансово-економічний аналіз господарських процесів. Причому періодичність проведення фінансово-економічного аналізу може залежати не тільки від типу поставлених перед ним завдань або управлінського рішення, але й від частоти, якості й обсягу інформації, що надходить. Інформація про господарські процеси, що відбуваються, надходить, як правило, з різних джерел, але головним з них є бухгалтерський облік, а отже, основним місцем її накопичення є бухгалтерія. Разом з тим, слід зазначити, що в бухгалтерію надходить далеко не вся економічна інформація. В основному працівники бухгалтерії оперують даними, що використовуються, в першу чергу, для підготовки і ухвалення рішень тактичного характеру. Для того, щоб дані бухгалтерського обліку могли використовуватися і в оперативних чи стратегічних цілях, вони повинні бути відповідним чином підготовленими. Процес такої підготовки обов'язково включає аналітичні процедури, в ході яких визначається дія позитивних і негативних чинників за минулий час, виявляються фінансові, технічні й інші можливості підприємства за тими чи іншими напрямками розвитку.

Перехід до ринкових відносин істотно підвищив роль фінансово-економічного аналізу в управлінні підприємством. Це відображається в появі необхідності постійно шукати нові підходи до вирішення проблем пов'язаних з розширенням виробництва і, особливо, із зниженням витрат і з реалізацією продукції. Відсутність централізованого директивного розподілу товарів і продукції виробничо-технічного призначення, обмежене застосуванням лише в окремих галузях встановлюваних урядом цін, вимагає від керівників підприємств своєчасної і ретельної підготовки, ухвалення і виконання практично кожного управлінського рішення. Разом з тим, фінансова нестабільність трансформаційного періоду створила додаткові складнощі в роботі підприємств, які кожне підприємство долає частіше за все не тільки самостійно, але й поодиночі.

Наразі проведення фінансово-економічного аналізу забезпечує пошук внутрішньогосподарчих резервів, створює умови у вигляді підготовки інформаційної бази і комплексу обґрунтованих варіантів для поточного і перспективного планування, для вирішення різних проблем господарської діяльності будь-якого підприємства.

Значні зміни, що відбулися за останні роки, в економіці країни поставили перед системою управління кожного підприємства, а тобто і перед відділами обліково-аналітичного забезпечення, абсолютно нові завдання. Серед цих завдань, перш за все, слід виділити такі, як зменшення податкового тиску, вирішення питань ціноутворення, широке застосування у фінансовій сфері різних видів цінних паперів й інші.

Наявність великої кількості податків, якими обкладається в даний час діяльність сільськогосподарських підприємств, незважаючи на певні пільги та пролонгування дії фіксованого податку, викликало необхідність виважу-

вати кожний свій крок при рішенні фінансово-господарських питань з метою мінімізування загальної суми податкових платежів та зниження фінансового тиску на підприємства.

Розвиток ринкового механізму та використання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, що останнім часом різко коливаються, також значно посилює значення фінансово-економічного аналізу та оперативного інформаційного забезпечення управління. До того ж ціни наразі коливаються як за окремими періодами часу, так і за різними регіонами та окремими покупцями. Тому в перелік завдань фінансово-економічного аналізу та обліково-інформаційного забезпечення входить не тільки виявлення резервів зниження собівартості, але також і визначення оптимальних обсягів виробництва і співвідношень між різними видами продукції. Причому це питання тісно взаємозв'язане з вказаними вище проблемами оподаткування, що виражається, наприклад, у вимозі податкового законодавства для цілей оподаткування реалізовувати продукцію або товари за справедливими цінами. При цьому виникають додаткові питання як перед бухгалтерським обліком, так і перед економічним аналізом. Серед них слід виділити, перш за все, такі, як визначення і вибір варіантів розподілу непрямих витрат, методів оцінки і нарахування зносу різних видів активів, спостереження за середніми ринковими цінами на аналогічну продукцію, пошук способів впливу на середні ринкові ціни і інші.

Різноманітність форм власності і організаційно-правових форм, які виникли в аграрному секторі економіки після реорганізації, також зумовлюють посилення ролі обліково-аналітичної роботи в забезпеченні ефективного управління сільськогосподарськими підприємствами. Конкретизуючи нововведення, що відбулися та мають безпосередній вплив на посилення ролі обліково-економічної роботи в управлінні підприємством, необхідно виділити наступні чинники: потреба у формуванні для власників (акціонерів, засновників) та керівників об'єктивної, неупередженої та відповідним чином підготовленої інформації, що різносторонньо і повно відображає справжній стан справ на підприємстві; наявність законодавчих основ і реальних умов для визнання неспроможності (банкрутства) підприємства.

Наявність великої кількості власників на засоби виробництва, що виступають як засновники, акціонери або інші типи власників, вимагає якісно іншого підходу не тільки до форм надання результативної інформації, але і до організації і методики обліково-аналітичної роботи на підприємстві. Перш за все, це виразилося в розподілі обліку і аналізу на фінансовий і управлінський, зовнішній і внутрішній. Разом з тим, облік все більше набуває аналітичної функції, тобто відбувається все більш тісне його злиття з економічним аналізом і контролінгом.

Інформаційною базою фінансово-економічного аналізу є, як правило, опублікована відповідно до закону звітність, що забезпечує високу достовірність його вивчення, які, проте, охоплюють лише найважливіші сторони підприємницької діяльності. Оскільки основне призначення такого аналізу — це управління конкретними операціями і процесами, то його можна з повною упевненістю назвати базою для ухвалення науково обґрунтованих, раціональних управлінських рішень, тобто це є управлінський аналіз. При цьому слід зазначити, що управлінський аналіз, користуючись відомостями, створюваними за допомогою інших функцій управління (обліком, контролем, плануванням, регулюванням), формує власну своєрідну інформаційну базу, яка не є простим злиттям даних, отриманих за сприяння інших функцій. Інформація, сформована за результатами управлінського аналізу, створюється на основі системного комплексного вивчення великого обсягу різно-

манітних відомостей про різні сторони діяльності підприємства.

Однією з найважливіших відмінностей аналітичної інформації від інших її видів є те, що вона має часто набагато більшу цінність, оскільки представляє дані в узагальненому, підготовленому для сприйняття вигляді. При цьому вони повинні включати й інформацію для вибору варіантів рішення того або іншого завдання. Тому обліково-аналітична робота досить часто фактично зливається з роботою з підготовки управлінського рішення і керівнику пропонується лише вибрати один або декілька взаємозв'язаних варіантів [4, с. 17].

Як відомо, головне завдання системи управління підприємством — це збереження або поліпшення наперед заданих параметрів дії керованого об'єкта. Об'єктом може виступати не тільки підприємство в цілому, але і його окремі підрозділи, які кінець-кінцем і визначають ці параметри або їх зміни. Тому управління підприємством ґрунтується, перш за все, на управлінні окремими підрозділами і його ефективність багато в чому залежить від існуючої організаційної структури виробництва і управління. Це безпосередньо впливає на кількість ступенів як підготовки, так і передачі не тільки початкової інформації, але і конкретних управлінських рішень. Велика кількість ієрархічних ступенів утрудняє також і контроль за виконанням ухваленого рішення. У зв'язку з цим в завдання аналізу може ввійти дослідження організаційної структури, виходячи з її впливу на ефективність управлінських рішень.

Разом з тим, управління окремими підрозділами не може здійснюватися ізольовано, без урахування взаємозв'язку і відповідно взаємозалежності між ними. Такий підхід вимагає розгляду кожного підприємства як цілісної системи, що складається з взаємопов'язаних структурних підрозділів, діяльність яких направлена на досягнення єдиної мети. Інтеграція виробничих підрозділів приводить до необхідності аналізу властивостей не тільки відосіблених складових частин, але і вивчення впливу їх взаємних зв'язків на загальні результати функціонування всього підприємства. При цьому слід урахувати часто виникаючий при раціональній взаємодії окремих складових системи синергетичний ефект, що виражається в тому, що ефективність роботи всього підприємства стає вищим, ніж проста сума результатів роботи всіх підрозділів. Саме тому не можна розглядати діяльність кожного підрозділу ізольовано. Для цього застосовується так званий системний підхід до вивчення діяльності кожного підрозділу, тобто такий, при якому ця діяльність розглядається в комплексі з результатами роботи інших підрозділів і всього підприємства. Основним із заздалегідь вирішуваних завдань управління в даному випадку стає визначення і чітке формулювання загальних цілей діяльності і розвитку підприємства як єдиної системи, що складається з багатьох підсистем. Тобто на основі визначених цілей проводиться інтеграція підсистем, в ролі яких виступають підрозділи підприємства.

Інтеграція підсистем може виявлятися як у формі і методах управління, виходячи з функціональних особливостей підрозділів, так і в наявності певних виробничих, ієрархічних, економічних і інших взаємозв'язків. Одним із завдань обліково-аналітичної роботи є встановлення тісноти, характеру, спрямованості, періодичності цих взаємозв'язків і їх впливу на підприємницьку діяльність підприємства.

Слід зазначити, що діяльність підрозділів виражається в здійсненні певних господарських операцій, сукупність яких створює різноманітні ситуації, що підлягають регулюванню з боку управляючої системи, що припускає проведення аналітичних досліджень. Це, у свою чергу, означає, що підсистеми повинні бути не тільки взаємопов'язані, але і бути керовані з боку саме тієї системи, в яку вони входять.

ВИСНОВКИ

Таким чином, існуюча на підприємстві система управління призначена для виконання поставлених перед нею об'єктивними умовами завдань, вирішення яких повинне забезпечити високоєфективну роботу кожного підрозділу і всього підприємства в цілому. Це припускає наявність постійно повторюваного процесу вироблення раціональних управлінських рішень. Їх розробка має достатньо складну технологію, в основі якої неодмінно повинне лежати аналітичне дослідження виникаючих ситуацій, що далеко не завжди здійснюється на практиці. Проте сучасні потреби управління все частіше викликають логічну необхідність в попередньому аналізі як самих господарських ситуацій, так і прийнятих за ними управлінських рішень. Ухвалення управлінських рішень є, по суті, початковим етапом відповідних дій, тому їх якість безпосередньо впливає на поточний і майбутній перебіг господарської діяльності.

До цих пір аналітичні дослідження проводяться часто лише при розробці управлінських рішень стратегічного характеру, тобто на перспективу при плануванні майбутнього розвитку підприємства. І це, дійсно, вельми важлива ланка в системі управління, при цьому без аналітичних досліджень не обійтись. Для цього за допомогою аналізу вивчаються існуючі тенденції розвитку підприємства, створюються оптимальні економіко-математичні моделі, розробляються найефективніші варіанти діяльності підприємства в майбутньому, розв'язується низка інших проблем.

Проте, цим роль аналітичного забезпечення в процесі ухвалення раціональних управлінських рішень не обмежується. Не менше важливим є використання результатів аналізу для вирішення поточних господарських питань. Рішення поточних господарських питань — складний управлінський процес, що вимагає попередньої підготовки відповідної інформаційної бази, наукового обґрунтування, розробки і вибору відповідних варіантів і т.п. Основу такої інформаційної бази складають інтегровані системи техніко-економічного аналізу і управлінського обліку, порядок формування та використання яких вимагають подальших наукових досліджень і можуть бути предметом окремої наукової праці.

Література:

1. Бородкін А. Внутрихозяйственный (управленческий) учет: концепция и организация // Бухгалтерский учет и аудит. — 2001. — №2. — С. 45—52.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства / І.М. Бойчик. — К.: Атіка, 2004. — 480 с.
3. Валуев Б.И. О целях, задачах и принципах управленческой ориентации учета // Вісник ЖІТІ. — 2003. — №2. — С. 61—66.
4. Гарасим П.М. Управлінський облік на підприємстві (методика ведення) / П.М. Гарасим, І.Є. Давидович, П.Я. Хомин. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — 270 с.
5. Загородний А., Партин Г. Управленческий учет, как система информационного обеспечения управленческих решений // Бухгалтерський учет и аудит. — 2004. — №7. — С. 35—37.
6. Ковальчук Т.М. Оперативний економічний аналіз в управлінні агропромисловим виробництвом. — К.: ІАЕ, 2001. — 520 с.
7. Нападовская Л. Методологические основы управленческого учета // Бухгалтерский учет и аудит. — 2004. — №4. — С. 26—30.
8. Шатохина А. Учет и информационное обеспечение управления хозяйственной деятельностью предприятий // Бухгалтерский учет и аудит. — 2004. — №3. — С. 28—33.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2011 р.